BAROKO V ČECHÁCH

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Karel Švuger

DVK/ 3. ročník

Září 2012

Obrazová dokumentace, ideový boj katolicismu a protestantismu , slohová exploze

VY_32_INOVACE_DVK23/10

BAROKO V ČESKÝCH ZEMÍCH

Ideový boj katolicismu a protestantismu v Evropě se promítl i v českých zemích. Politické poměry a třicetiletá válka způsobily opoždění

Emigrace protestantské šlechty, měšťanstva, ale i řemeslníků způsobila kulturní i hospodářský pokles
inspirace především ve Vídni a kontakty s Itálií přinášejí i první barokní impulsy k nám. Prvotní zpoždění v uměleckém vývoji bylo velmi rychle vyrovnáno a po r. 1650 se baroko u nás vyvinulo ve velkolepý, monumentální sloh.

ARCHITEKTURA

První stavební mistři k nám přicházeli z Itálie .
Církevní stavby byly ovlivněny Vignolovým kostelem 11 Gesú v Římě
Dílem, které stojí na rozhraní manýrismu a baroka, byl
Valdštejnský palác na Malé Straně. Pozoruhodně řešený palác, jehož nejkrásnější část, **Salla terrena,** je dílem architekta Giovanniho Pieroniho
kostel sv. Ignáce na Novém Městě, část Klementina a kostel sv. Salvátora je dílem Itala Carla LURAGA (1615 -1684).
Vlivy borrominiovské stavby přinesl Francesco CARRATI (zemřel 1677) ve své v **Černínském paláci** na Hradčanech
Styl vídeňské architektury přinesl od svého učitele Fischera von Erlach Giovanni ALLIPRANDI (1665-1720

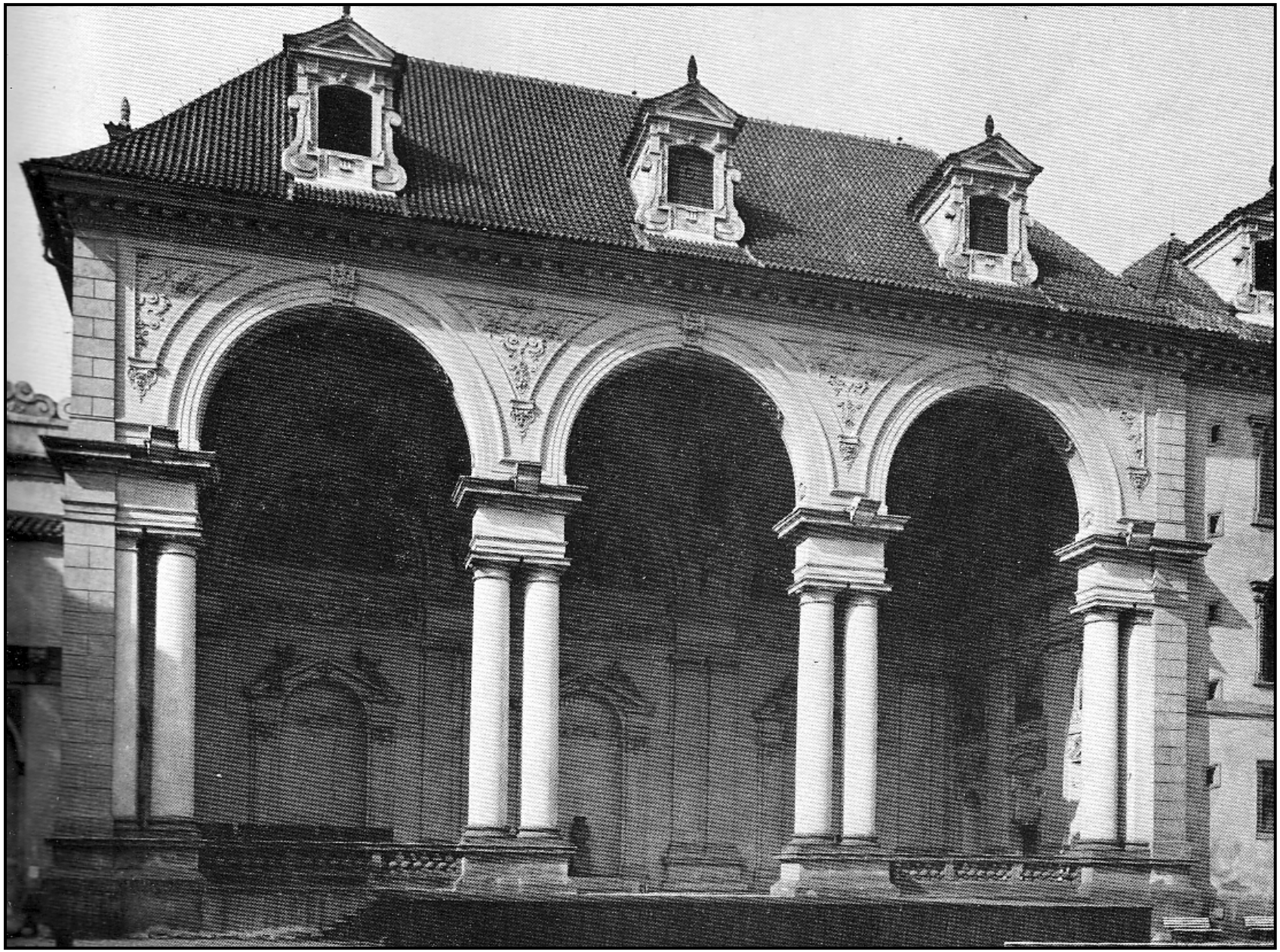

.Valdštejnský palác.

Kostel Neposkvrněného početí P. Marie Klatovy.

Návrh Carla Luraga z let 1654-56.

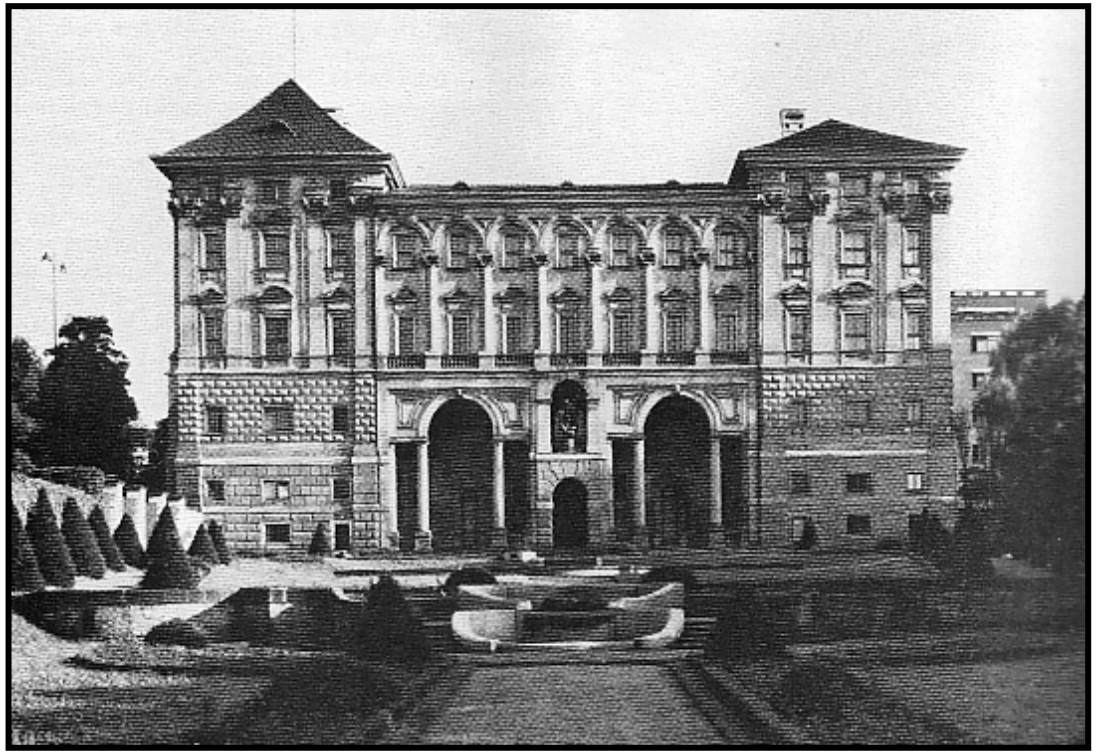

Francesco Carrati, Černínský palác, zahradní průčelí. Praha-Hradčany..

Jeho šlechtická sídla tvoří dominanty v krajině (zámek v Liblicích u Mělníka, **kostel v Kuksu).**

francouzský stavitel Jean Battiste MATHEY (1630-1696,
zámek v Praze-Tróji,

Toskánský palác
na Pražském hradě).
V osmdesátých letech 17. století vypracoval projekt na přebudování premonstrátského **kláštera na Strahově.**

Olomouckým biskupem byl pozván Giovanni Pietro TENCALLA (1629-1707,
klášter Hradisko a **kostel sv. Michala** v Olomouci
kostel na Sv. Kopečku,
dokončil **přestavbu kroměřížského zámku).**

Po r. 1700 se objevuje i domácí stavitel Kryštof DIENZENHOFER (1655-1722).
Jeho dílem je např. lod' **kostela sv. Mikuláše na Malé Straně,**
kostel sv. Markéty v Břevnově
zámecká kaple ve Smiřicích.
Mnohem větší kvality však dosahují díla jeho syna nejvýznamnějšího barokního architekta u nás
KILIÁNA IGNÁCE DIENZENHOFERA (1690-1752),. Vystudoval ve Vídni a byl ovlivněn Hildebrandtovým dílem. Na svých cestách poznal i italskou, francouzskou a anglickou architekturu.

Z dlouhé řady jeho děl připomeňme :
přestavba pražské **Lorety,**
vilu Amerika pro hraběte Michnu z Vacínova,
dům U zlatého jelena na Malé Straně,
karlínskou **Invalidovnu,**
kostel sv. Mikuláše na Starém Městě
a dostavbu **sv. Mikuláše na Malé Straně,**
kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce v Praze,
pražské fortifikační stavby a další.

Dokonale zvládnutá stavitelská dovednost s množstvím tvarů a originalita při tvoření prostorů dělá z K. I. Dienzenhofera mistra protikladů v architektuře.

Zvláštní postavou českého baroka byl Jan Blažej SANTINI-AICHL (1677-1723). Architekturu poznal pravděpodobně u Matheyho. Po cestě do Itálie se věnoval architektuře v duchu Fischera a Borrominiho. Jeho stavby představují syntézu baroka a gotických principů, vytváří tzv. **barokní gotiku.** Stavby roztroušené po Čechách i po Moravě přesahují počet sto objektů (klášterní chrám P. Marie v Sedlci u Kutné Hory, Šternberský palác na Hradě, cisterciácký **klášter** a **kostel ve Žd'áru** a **kostel JanaNepomuckého na Zelené hoře** u Žd'áru, **zámek Karlova Korunu** v Chlumci nad Cidlinou,

Klasicizujícím směrem vedl své práce František Maxmilián KAŇKA (1674-1766, dostavba **Černínského paláce** a **Klementina).**

Většina architektů druhé poloviny 18. století už nedosáhla takové úrovně jako generace předchozí.

Výrazem zdomácnění baroka v našich zemích je **selské lidové baroko, které se uplatňuje na venkovských stavbách až do začátku 19. století. Statky s širokým průčelím, s širokou bránou do dvora a po stranách budovy jsou typické i svou lidovou ornamentikou pro jižní Čechy (Zechovice a Přechovice u Strakonic, Jiřetice, Holešovice a další).**

Zvláštní postavou českého baroka byl Jan Blažej SANTINI-AICHL (1677-1723). Architekturu poznal pravděpodobně u Matheyho. Po cestě do Itálie se věnoval architektuře v duchu Fischera a Borrominiho. Jeho stavby představují syntézu baroka a gotických principů, vytváří tzv. **barokní gotiku.** Stavby roztroušené po Čechách i po Moravě přesahují počet sto objektů (klášterní chrám P. Marie v Sedlci u Kutné Hory, Šternberský palác na Hradě, cisterciácký **klášter** a **kostel ve Žd'áru** a **kostel Jana Nepomuckého na Zelené hoře** u Žd'áru, **zámek Karlova Korunu** v Chlumci nad Cidlinou, **Morzínský palác** v Nerudově ulici v Praze).
Klasicizujícím směrem vedl své práce František Maxmilián KAŇKA (1674-1766, dostavba **Černínského paláce** a **Klementina).**
Většina architektů druhé poloviny 18. století už nedosáhla takové úrovně jako generace předchozí.
Výrazem zdomácnění baroka v našich zemích je selské lidové baroko, které se uplatňuje na venkovských stavbách až do začátku 19. století. Statky s širokým průčelím, s širokou bránou do dvora a po stranách budovy jsou typické i svou lidovou ornamentikou pro jižní Čechy (Zechovice a Přechovice u Strakonic, Jiřetice, Holašovice a další).

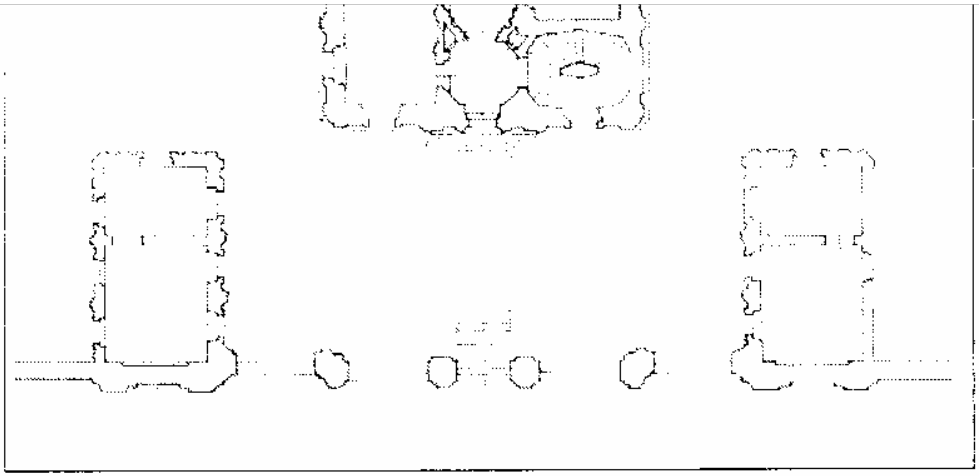

Kilián Ignác Dienzenhofer, půdorys zámku Amerika v Praze

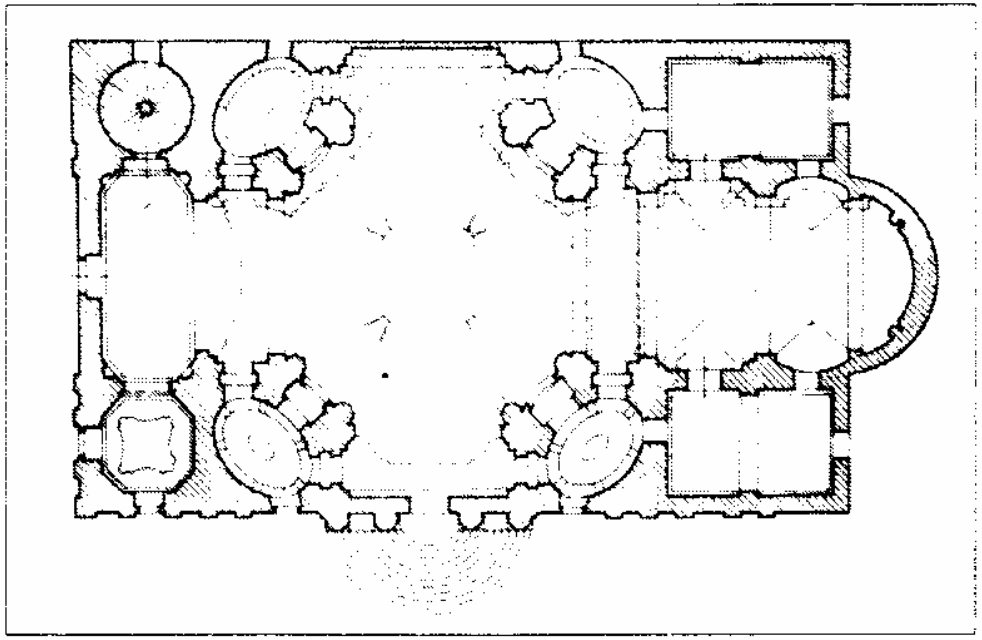

Kilián Ignác Dienzenhofer, půdorys chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě

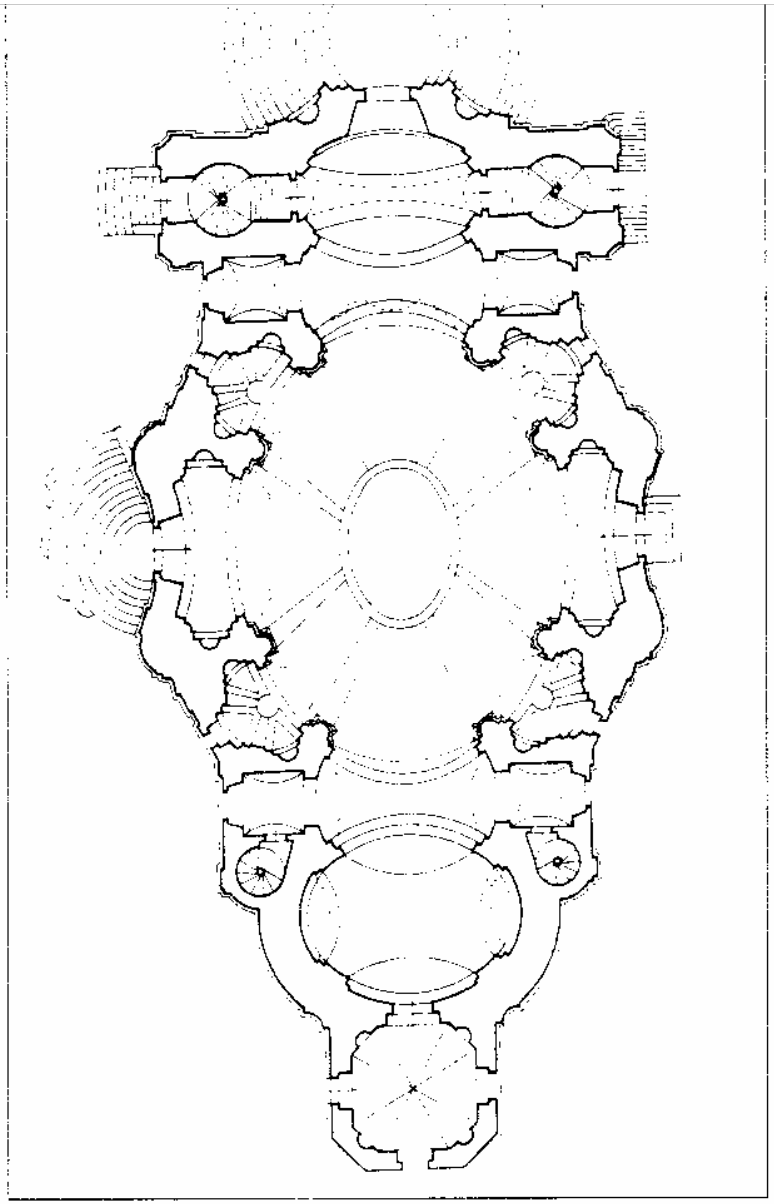

Kilián Ignác Dienzenhofer, půdorys kostela sv. Máří Magdalény v Karlových Varech

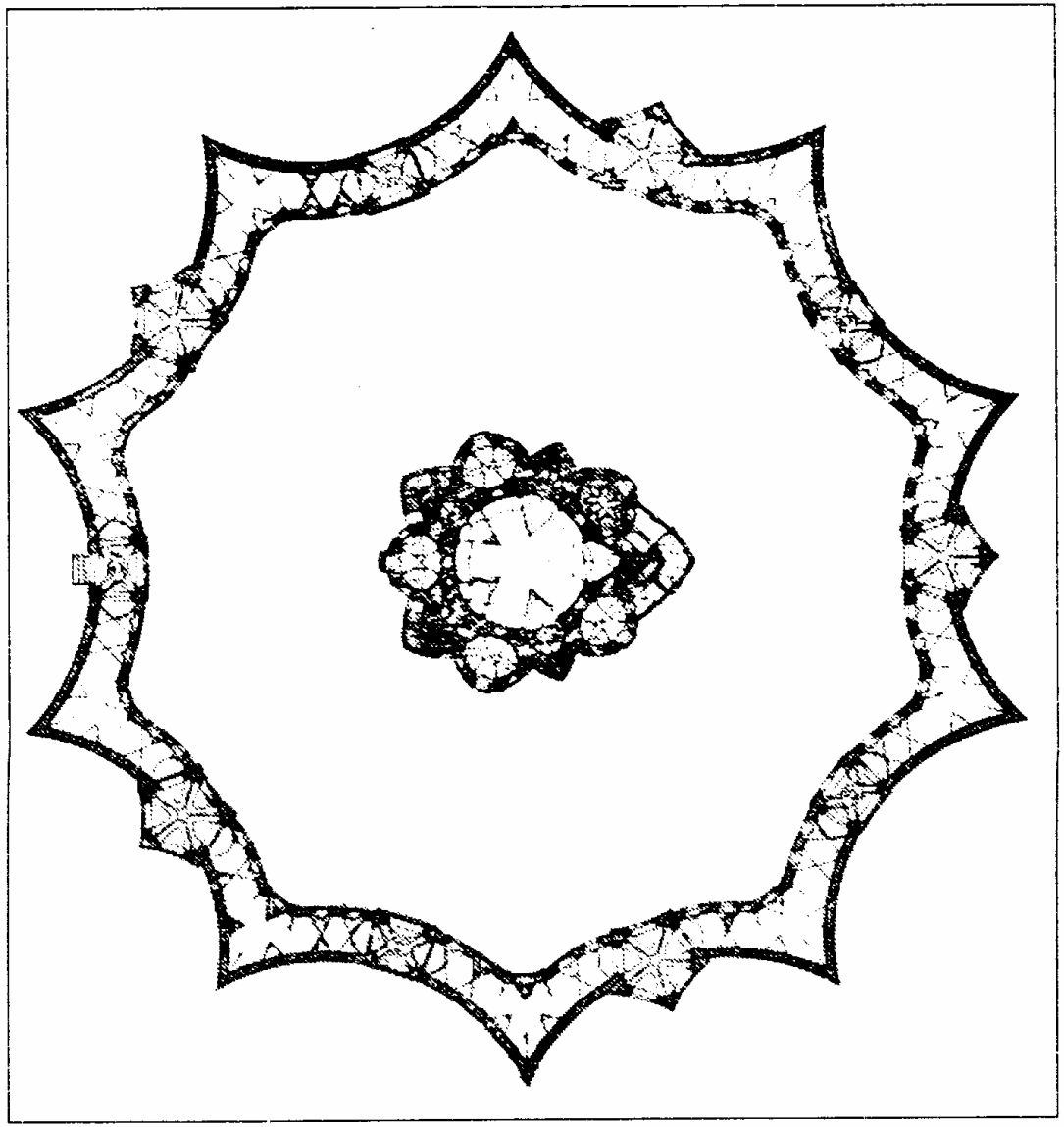

Jan Santini, kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou

Jan Auguston Sv.Anna V Plzni

Barokní sochařství v Českých zemích

Sochařské práce byly v baroku mnohem více spojeny s výzdobou architektury, než tomu bylo v renesanci. Vysokou laťku domácímu sochařství nastavil Adriaen de Vries, který pracoval v duchu manýrismu pro Rudolfa II. a Valdštejna.
Na počátku českého barokního sochařství stojí Jan Jiří BENDL (1620-1680), realisticky vyhraněný sochař. Spolupracoval na sloupu Neposkvrněného početí P. Marie na Staroměstském náměstí (zbořen po vzniku republiky), vyzdobil průčelí kostelasv. Salvatora, vytvořil sochu Herkula do Královské zahrady a jezdeckou sochu sv. Václava (dnes na Vyšehradě).
Po kanonizaci Jana Nepomuckého (r. 1729) se začínají objevovat ve městech i na vesnicích světcovy sochy, které vycházejí z díla Jana BROKOFFA (1652-1718), řezbáře, který vytvořil prototyp sochy ze dřeva. Po odlití byla socha umístěna na Karlově mostě, a dala tak základ celé dnešní sochařské galerii mostu.
Autorem řady **soch Karlova mostu** je Ferdinand Maxmilián BROKOFF (1688-1731), syn Jana Brokoffa. Jsou to např. sousoší sv. Barbory, Markéty a Alžběty, sv. Kajetán a sv. František Borgia, sv. Ignác, sv. Vít a další. K jeho vrcholným dílům patří náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic v kostele sv. Jakuba v Praze, vytvořený ve spolupráci s J. Fischerem von Erlach, a morový mariánský sloup na Hradčanech. Známé jsou také postavy černochů z průčelí Morzínského paláce.

Autorem několika soch na Karlově mostě byl Matěj Václav Jáckel (sv. Anna Samotřetí, sv. Dominik a sv. Tomáš Akvínský, pracoval na oltářích některých kostelů, vyzdobil benediktinský klášter v Broumově a cisterciácký v Sedlci) nebo Jan Oldřich Mayer (sv. Antonín Paduánský, sv. Juda Tadeáš, Kristus se sv. Kosmou a Damiánem).
Nejvýznamnější postavou barokního českého sochařství byl Matyáš Bernard BRAUN (1684-1738), ktery" k nám přivádí vliv italské berniniovské tvorby. K Berninimu se Braun hlásí např. sousošími z Karlova mostu **Sen sv. Luitgardy,** sv. Ivo nebo sv. Ludmila.
Po úspěchu se sousoším sv. Luitgardy dostává Braun zakázky na výzdobu kostela sv. Klimenta v Klementinu a především **výzdobu zámku** hraběte Fr. Ant. Šporka **v Kuksu** u Dvoru Králové. Pro terasu kukského kostela vytvořil čtyřicet **alegorických postav Náboženství a Blahoslavenství** a pro kukský špitál **řady Ctností a Neřestí.**

Nedaleko Kuksu přímo ve skále v lese pak začal vytvářet tzv. **Betlém** a postavy poustevníků **(Onufrius** a **Garinus).** Současně s těmito pracemi byl Braun pověřen i výzdobou zámku a kostela v Citolibech, kostela P. Marie ve Staré Boleslavi nebo pracemi,na sousoší Nejsvětější Trojice v Teplicích.
Na Moravě je na sochařskou výzdobu bohatá Olomouc. Její hlavní náměstí jsou zdobena **kašnami** (Herkulova a Neptunova od Michala Mandíka, Caesarova od Jana Jiřího Schaubergera, Tritonů od Václava Rendera, Merkurova a Jupiterova kašna od Filipa Sattlera). Velkolepé **sousoší Nejsvětější Trojice** začal tvořit V. Render, na dokončení pracoval Ondřej Zahner spolu s F. Sattlerem a J. M. Scherhaufem.

Malířství

Barokní malířství, stejně jako sochařství, bylo naplněno velkým zájmem o lidské tělo v nejrůznějších dramatických situacích. Nástěnná malba doplňuje architektonickou členitost a spolu se sochařstvím vytváří velkolepý účinek, zejména při iluzívní perspektivě kopulí, s pohledy do nekonečného oblačného prostoru. Biblické scény s barevnou hrou atmosféry jsou často založené na malířské volnosti a skicovitosti, kresba je téměř opuštěna. S volností jsou malovány i závěsné obrazy, a to jak motivy zaplněné postavami, tak i žánrové obrazy krajin, loveckých scén a zátiší. Uvolněnost rukopisu vedla často až k expresívnímu pojetí.
Nejvýznamnější osobností domácího barokního malířství se stal ihned po návratu z emigrace (asi r. 1638) Karel ŠKRÉTA Šotnovský ze Zázvořic (1610-1674). Poznal italskou malbu, znal i malíře francouzské a nizozemské. Vynikl jako portrétista (portrét Ignáce Vitanovského z Vlčkovic, Marie Maxmiliány ze Šternberka, **rodinný portrét brusiče drahokamú Miseroniho),** k jeho raným dílům patří převážná část svatováclavského cyklu (z původních 32 obrazů se zachovalo jen osm děl) z augustiniánského kláštera na Zderaze, caravaggiovský vliv prozrazují i obrazy **Narození světce,** Jakubův příchod k Labanovi nebo dlouhá řada oltářních obrazů (Nanebevzetí v kostele sv. Tomáše na Malé Straně, Nanebevzetí v Týnském chrámu, Ukřižování v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně a další). Škrétův vliv vidíme i v díle malířů Jana Jiřího Heintsche, Jana Jakuba Hartmanna, Jana Jiřího Steevense ze Steinfelsu a dalších.

Významnou osobností pobělohorské emigrace byl **grafik** Václav HOLLAR (1607-1677). Za svůj život vytvořil přes 4000 grafických listů a kreseb, většinou pohledů na evropská města, krajiny, zvířata, lodě, ilustroval řadu knih.
Posílení prvku idealizace nalezneme v malbách Michala Václava HALWACHSE (nebo Halbaxe, 1661-1711). Jeho kompozičně vyvážené scény se svou barevností hlásí k benátské malbě (David hrající na harfu). Mučednické scény byly častým námětem oltářních obrazů Michala Lukáše Leopolda Willmanna (Umučení sv. Filipa a Jakuba v Sedlci).
Halwachsovým pokračovatelem byl Petr BRANDL (1668-1735), po Škrétovi druhá nejvýznamnější osobnost domácí malby. Převážnou část jeho díla tvoří oltářní obrazy, které modeluje pomocí metody temnosvitu. Jsou naplněny dynamikou pohybu a světelnými kontrasty (Vidění sv. Terezie v kostele sv. Josefa na Malé Straně, Kristův křest v Manětíně, Nanebevzetí P. Marie ve Vysokém Mýtě). Významné jsou i Brandlovy portréty (autoportréty, portrét hraběte Šporka).

Brandlovým vrstevníkem byl Jan KUPECKÝ (1667-1740), žijící většinu života v zahraničí. Vynikl jako portrétista evropské úrovně (autoportréty, portrét barona Podstatského, Hedviky Wussinové).
Nástěnnou malbu přivedl na vrchol Václav Vavřinec REINER (1689-1743). Bohatě členěné výjevy v pestrém koloritu vede často až k odhmotnění postav a prostorové iluzi (schodiště Cernínského paláce, Poslední soud v křížovnickém kostele v Praze, kostel sv. Jana na Hradčanech). Vedle fresek vytvořil i řadu závěsných obrazů s motivy krajin, portréty a oltářní obrazy.
Zátiší z ptáků, ryb, květin, ovoce, hmyzu provedená realisticky s detailní přesností jsou dílem Jana Antonína VOCÁSKA (1706-1757) a jsou převážně na zámku v Rychnově nad Kněžnou.
František Xaver PALKO (1724-1767) vyzdobil freskami kostel sv. Mikuláše na Malé Straně.
Na Moravě pak působili Josef Harringer (klenba kostela P. Marie Sněžné v Olomouci), hojně činný na severní Moravě byl Jan Kryštof HANDKE (1694-1774) (kaple Božího těla v jezuitské univerzitní koleji v Olomouci, zámecká kaple ve Velkých Losinách, ve Šternberku pracoval na výzdobě kostela Nejsvětější Trojice, v Olomouci spolupracoval s Harringerem na výzdobě kostela P. Marie Sněžné, vyzdobil kostel v Jívové, Sarkandrovu kapli v Olomouci, kostel Nanebevzetí P. Marie na Svatém Kopečku, prováděl freskovou výzdobu v arcibiskupské rezidenci v Olomouci a jinde). Vedle nástěnných maleb je autorem i řady obrazů oltářních (kostel P. Marie Sněžné v Olomouci, kostel na Sv. Kopečku) i portrétů. Pracoval i na výzdobě olomouckého orloje.

Hlavní sál kláštera Hradisko u Olomouce vyzdobil vídeňský malíř Pavel Troger, žák Daniela Grana, autora dalších fresek na Hradisku.
Vůdčí osobností na Moravě v 18. století byl Antonín František MAULBERTSCH (1724-1796), autor fresek především na jižní Moravě (fresky v arcibiskupském paláci v Kroměříži, v klášterní knihovně v Louce u Znojma, v poutním kostele v Dyji, v děkanském kostele ve Vranově nad Dyjí) i oltářních obrazů (Kristus na kříži v piaristickém kostele v Mikulově).
Dvorním malířem petrohradských vladařů se stal Martin Ferdinand Chvátal, autor portrétů, výjevů z dvorského prostředí, zátiší i grafik.
Také užité umění dosahuje skvělé úrovně a vychází ze stejných prvků jako architektura, s níž je v těsné vazbě. V popředí zájmu je výroba nábytku a liturgických předmětů (monstrance, relikviáře) i sklářské předměty.
Asi od druhé třetiny 18. století se začíná uplatňovat v baroku silnější ornamentální pojetí a změna uměleckého myšlení.

Vedoucí uměleckou osobností raně barokního malířství v *Čechách byl Karel Škréta Šotnovský ze Závořic* (1610-1674). Jako příslušník protestantské rodiny se po vyhlášení Obnoveného zřízení zemského vystěhoval z Prahy do Německa, odkud odjel na studia do Itálie (1630-1635). Tam prošel nejvýznamnější umělecká střediska (Benátky, Boloňa, Florencie), seznámil se s italskou barokní malbou i cizími malíři, kteří tehdy v Itálii pobývali, a v Římě přestoupil ke katolictví. Vrátil se do Prahy, vysoudil zpět rodinný majetek a stal se předním českým barokním malířem s velkou dílnou; v letech 1653-1660 stál v čele pražského malířského cechu. Měl velkou sbírku obrazů, kreseb a rytin a rozsáhlou knihovnu.
Škrétovo malířské dílo představuje osobitou českou syntézu benátského kolorismu s římským caravaggismem, boloňským klasicismem a vlámským barokem. Hlavní díla raného období jsou *Svatováclavský cyklus* (6 obrazů, 1641), obrazy Sv. Karel Boromejský navštěvuje nemocné morem (1647) a Nanebevzetí Panny Marie v Týnském kostele v Praze (1649).
V Narození sv. Václava ze svatováclavského cyklu vylíčil Škréta tento námět jako prostou rodinnou událost, na obraze Sv. Václav na vinici zachytil dobový pracovní výjev na pozadí pražské scenerie s kaplí sv. Maří Magdalény a hradčanským panoramatem. Sám se zobrazil za svým patronem na obraze sv. Karla Boromejského. V obraze Jakubův příchod k Labanovi (1643) se přiblížil k lorrainovskému světelnému klasicismu. Od čtyřicátých let dostával zakázky na velké oltářní obrazy pro pražské kostely, např. pro Sv. Tomáše, Sv. Mikuláše na Malé Straně, Sv. Štěpána nebo pro Týnský kostel.

Nejvýznačnějším dílem středního období je velký skupinový *Portrét rodiny řezače drahokamů Dionysia Miseroniho* (asi 1653), na němž zobrazil Mistra s manželkou a šesti dětmi kolem stolu s průhledem do dílny, kde Mistr řídí práci brusičů. Již v Itálii Škréta proslul jako *portrétista; v* Římě pravděpodobně portrétoval N. Poussina. V Praze namaloval řadu vynikajících podobizen šlechticů, měštanů, umělců, úředníků a církevních hodnostářů, v nichž uplatnil jemný smysl pro psychologickou charakteristiku a kultivované barevné podání (Podobizna maltézského převora Bernarda de Witte, před 1650; Marie Maxmiliána ze Šternberka, 1665; Ignác Vitanovský z Vlčkovic, 1669; Humprecht Jan Černín; Hertvík Nostic).

Hlavním dílem jeho posledního období je *Pašijový cyklus (1673-1674)* o deseti obrazech pro malostranský kostel sv. Mikuláše. V temnosvitných obrazech s omezenou barevnou škálou červení a hnědí a reflektorickým osvětlením spojil Škréta italské podněty (Carracciové, Tintoretto, Tizian) se severskou inspirací (Diirerovy Malé Pašije) a předjal malbu vrcholného baroka. Vedle malby se Škréta zabýval i návrhy na různé grafické práce, zejména na tzv. univerzitní teze, jež ryli rytci v Praze a Augsburgu.
Škrétovým dílem byl ovlivněn *Antonín Stevens ze Steinfelsu (1618-1672), Matěj Zimprecht (1628-1680),* který do Čech přišel z Bavorska, a Slezan *Jan Jiří Heintsch (1647-1712).*
Dramatický barokní názor prosazoval v Čechách Němec z Královice *Michal Leopold Willmann (1630-1706),* jenž se po školení v Nizozemí usadil ve Slezsku a svým uměním předjímal vrcholný barok. Vytvořil si osobitý expresivní styl, v němž našla přiléhavé vyjádření mystická exaltovanost protireformační doby. Hlavní ideou Willmannova umění (malíř přestoupil od kalvinismu ke katolictví) se stala oslava mučednického utrpení a nadpozemské mystické lásky, jejíž příklady dávaly vize cisterciáckých světců (Umučení *sv. Filipa a Jakuba ml.,* asi *1701,* cisterciácký kostel v Sedlci u Kutné Hory).

Z českých umělců, kteří opustili rodnou zemi, se v cizině uplatnil zvláště *Václav Hollar (1607-1677),* jeden z předních grafiků *17.* století, tvůrce vynikajících leptů a kreseb, především pohledů na evropská města, podobizen a zátiší. Pracoval pro anglického vyslance Thomase Howarda Arundela, jehož doprovázel na cestách po Evropě, a odjel s ním do Anglie, kde učil kreslení budoucího krále Karla II. Na svých listech 'e podepisoval Wenceslaus Hollar Bohemus. V Antverpách pracoval v letech 16-I-I-1652 pro různé nizozemské nakladatele.
Po návratu do Anglie se stal královským kreslířem a ilustroval řadu různých publikací. Počet jeho rytin a leptů přesahuje 40001istů. Provedl také mnoho grafických reprodukcí podle obrazů význačných malířů. Kulturně-historický význam mají navíc ieho listy, v nichž věrně zachytil pohledy na města, lodi, zbraně a kroje.

Nástup vrcholně barokního malířství v Čechách předznamenali svým dílem Slezan Jan Kryštof Liška (kolem 1650-1712), žák a nevlastní syn Willmannův, jenž ve své tvorbě zdůraznil lyrické a citové složky výrazu, a Rakušan Michal Václav Halbax (1661-1711), vyškolený v Lothově dílně v Benátkách.
Jeho hlavním představitelem se stal Petr Brandl (1668-1735). Učil se u pražského dvorního malíře Christiana Schródera, inspektora královské obrazárny, v níž kopíroval obrazy italských a nizozemských mistrů. Roku 1693 se oženil s Alenou Klosovou, sirotkem po pražském malíři, s níž se po čtrnácti letech rozvedl a po léta soudil o alimenty.
Až do svého čtyřicátého roku žil většinou v Praze, pak jezdil za prací po českém venkově. V letech 1730-1732 byl hostem hraběte Antonína Šporka v Kuksu; odtud cestoval do Slezska, kde se s českými umělci podílel na výzdobě kostela v Křesoboru. Roku 1734 se přestěhoval do Kutné Hory. Zprvu hodně vydělával a vedl bohémský bouřlivý život, ale neúspěšná spekulace na zlatém dolu v Jílovém ho uvrhla do dluhů. Zemřel v bídě, ale kutnohorští havíři mu uspořádali královský pohřeb.
Prostřednictvím Halbaxe se Brandl seznámil s koloristicky uvolněnou kontrastní šerosvitnou malbou severoitalskou, usilující o dramatický výraz. Kromě Halbaxe na něho působili svým dílem také K. Škréta, J. R. Bys, M. L. Willmann a i. K. Liška. V Itálii Brandl nikdy nebyl.

Vrcholné období jeho malířské tvorby (1703-1728) se vyznačuje postupným uvolňováním barvy a světla z šerosvitné vazby a svobodnějším malířským rukopisem pod vlivem pozdně barokního italského malířství. Vytvořil četné oltářní obrazy pro pražské kostely, například pro kostel sv. Jakuba (Nejsvětější Trojice se světci, 1704-1711; Sv. Josef s Ježíškem, 1708), Panny Marie Vítězné (Sv. Jáchym a Anna, 1716; Vidění proroka Eliáše, 1724) nebo sv. Markéty v Břevnově (dramatické obrazy Smrt sv. Vintíře, Zavraždění sv. Václava, Smrt sv. Benedikta, 1717-1718) i kostely venkovské, například v Doksanech (Narození Panny Marie, 1703), Zbraslavi (Klanění pastýřů a Klanění tří králů, 1713), Manětíně (Křest Krista, 1715-1716) a Smiřicích (Klanění tří králů v zámecké kapli, 1727). Svůj nejrozměrnější obraz Historie Josefa Egyptského namaloval Brandl roku 1721 (dnes na zámku v Jindřichově Hradci). V posledním období kvalita umělcových děl značně kolísá (Umučení sv. Bartoloměje v kolínském chrámu sv. Bartoloměje, 1734).
Vedle oltářních obrazů maloval Brandl podobizny (pražského mědirytce Jana Samuela Františka Wussina, 1703; Podobizna horního úředníka, kolem 1728; hraběte Františka Antonína Šporka, 1731) a poprsí světců, v nichž uplatnil svou schopnost psychologické charakteristiky a zálibu pro pastózní rukopis (Sv. Simeon s Ježíškem, po 1725). Své sebevědomí a potřebu introspekce vyjádřil v řadě autoportrétů, které doprovázejí jeho dílo od raného do pozdního období.

K předním evropským portrétistům patřil Jan Kupecký (1667-1740), jenž po pobytu v Itálii (1686-1709) žil ve Vídni (1709-1723) a nakonec v Norimberku. Svůj osobitý styl si vypracoval pod vlivem benátských koloristů a temnosvitné malby boloňské a římské, ale ani později se neuzavíral před působením portrétů francouzských, vlámských nebo holandských. Dostával tolik zakázek, že musel zaměstnávat řadu pomocníků. V Karlových Varech portrétoval roku 1712 cara Petra Velikého, roku 1716 pobýval v Praze. Ve svých portrétech usiloval o psychologickou charakteristiku zobrazovaných osob, a proto svou pozornost soustřeďoval na výraz obličeje a živou hru rukou (Podobizna malíře miniatur K. Bruniho, 1709; Podobizna Františky Wussinové, 1716). Namaloval také celou řadu autoportrétů.

Nejvýznamnějším českým barokním freskařem byl Václav Vavřinec Reiner (1689-1743); pocházel z umělecké rodiny, jeho dědeček byl stavitelem, otec sochařem a řezbářem. Na Halbaxovu a Brandlovu radu se vyučil u staršího pražského malířského cechu A. F. Schweigera, ale jeho opravdovými učiteli byli oba jeho starší přátelé a J. K. Liška. V Itálii nebyl. Stal se bohatým pražským měštanem, šťastným otcem rodiny a sběratelem umění.

Reiner začal jako malíř bitev a dramatických krajin pod vlivem Willmannovým. Jeho rané období (do 1723) poznamenal vliv benátského předtiepolovského kolorismu a Brandlova šerosvitu (Jindřich z Valdštejna přivádí Přemyslu Otakarovi II. svých 24 synů na stropě hlavního sálu zámku v Duchcově, 1714; Gigantomachie nad schodištěm Černínského paláce v Praze, 1718; *Alegorie Umění,* sala terrena Vrtbovské zahrady na Malé Straně, 1721; *Poslední soud v* kupoli křižovnického kostela v Praze, 1722-1723).

Ve středním období dosahuje kolorit a opojení smysly účinku téměř tiepolovského *(Nanebevstoupení Krista v* kapli zámku Jemniště, 1723; *Legenda a glorifikace sv. Jana Nepomuckého v* klenbě kostela sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech, 1727; *Nejsvětější trojice s Assumptou a andély v* kupoli kostela v Duchcově, 1728; *Svěcení základního kamene zbraslavského kostela,* Zbraslav, konvent, 1728; *Bakchanál,* Dientzenhoferova vila na

Smíchově, 1729).

V posledním období došlo k vyrovnání a zklidnění Reinerova stylu (cyklus *z dějin Zbraslavského kláštera,* Zbraslav, prelatura, asi 1739), jehož epilog tvoří dramatická *Legenda a glorifikace sv. Kateřiny* na klenbě augustiniánského kostela sv. Kateřiny v Praze. Mimo Čechy maloval fresky v Dolním Rakousku (kartouza v Gamingu, 1724) a ve slezské Vratislavi (1725, zničeno).

Kromě nástropních a nástěnných maleb vynikl Reiner i jako *portrétista (Autoportrét 1 a Podobizna manželky Veroniky,* kolem 1725), malíř barokních horských a skalnatých kra- 1 jin s lovem na jelena nebo na kance a se zvířaty *(Orfeus se zvířaty,* před 1720) *a oltářních obrazit;* vycházel v nich z domácí malířské tradice, jak ji vytvořili K. Škréta a P Brandl (klášterní kostely v Oseku a Broumově, pražské kostely sv. Jiří na Hradě, sv. Jiljí na Starém Městě, kaple Zvěstování Panny Marie v Klementinu). Reiner ovlivnil celou následující generaci malířů nástropních a nástěnných maleb v Čechách.

Morava, která měla bližší vztah k Vídni než Čechy, byla v 17. století pod nadvládou l cizích malířů, Italů, Nizozemců a Němců, kteří sem přicházeli přes hlavní město habsburské monarchie. Freskař *Carphoforo Tencalla* (1623-1685) pracoval pro Olomouc- l kého biskupa na zámku v Kroměříži. Jediný domácí malíř *Martin Antonín Lublinský* (1636-1690), jenž se učil u Karla Škréty a roku 1664 vstoupil v Olomouci do augustiniánského řádu, nepřesáhl umělecký průměr.

Zakladatel rakouského vrcholně barokního malířství *Johann Michael Rottmayer* (1654-1730) vytvořil na Moravě jedno ze svých vrcholných děl, *Apoteózu rodu Althanů,* na klenbě sálu předků zámku ve Vranově nad Dyjí (1695) ve spolupráci s architektem J. B. Fischerem z Erlachu.

Pozzovský architektonický iluzionismus ve freskové nástropní malbě reprezentují *František Řehoř Ignác Eckstein* (asi 1689-1741) v Brně (Bořivojův křest v kostele na Velehradě, 1719-1722) *a Karel František Tepper* (1682-1738) ve Velkém Meziříčí (prelatura kláštera ve Ždáru nad Sázavou, 1734).

Prvním moravským vrcholně barokním freskařem *byl Jan Jiří Etgens* (1691-1757), brněnský rodák, který maloval v klášterních kostelích ve Velehradě a Rajhradě. V čele olomouckých freskařů stál velmi plodný *Jan Kryštof Handke* (1694-1774), jenž ve spolupráci se sochařem Filipem Sattlerem vytvořil nejpůsobivější barokní interiér na Moravě v kapli Božího těla v olomoucké jezuitské koleji (1728); freska na klenbě zobrazuje *Vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Tatary.*

Umělecké řemeslo

V Čechách některá umělecká řemesla dosáhla vyspělé úrovně již v 2. polovině 17. století. *V truhlářství vznikla v* raném baroku tzv. *chebská práce,* tj. drobné kusy nábytku zdobené výplněmi z reliéfní mozaiky skládané z různobarevných dřev. Proslulí mistři této techniky byli *Eckové,* původem z Norimberka. Předním raně barokním truhlářem se stal *Marek Nonnenmacher,* autor ilustrovaného vzorníku kostelního nábytku (1710).

V období vrcholného baroku vynikli *Jan Dobner,* jenž realizoval návrhy K. Dientzenhofera (kostel sv. Markéty v Břevnově), *a Jan Ignác Unmuth;* všichni tři měli dílny v Praze na Malé Straně. Na vybavení paláců, klášterů a kostelů nábytkem se podíleli nejvýznamnější pražští architekti (Santini, Dientzenhoferové, Kaňka).

K. I. Dientzenhofer navrhl nový typ kartušového rámového oltáře (hlavní oltář kostela sv. Tomáše na Malé Straně, provedl truhlář *Kristián Kovář, J.* B. Fischer z Erlachu typ baldachýnového oltáře (v kapli sv. Zikmunda pražské katedrály, provedl řezbář F. I. Weiss). Počátkem 18. století se začaly vyrábět chinoiserie a japonerie (zlatý reliéf na černém lakovém podkladu).

K průkopníkům raně barokního *zlatnictví* patřil malostranský mistr *Marek Hrbek,* strýc Petra Brandla. K vynikajícím čtyřem stříbrným bustám českých patronů pro pražskou katedrálu vyřezal modely sochař František Preiss (1699). Někteří zlatníci vrcholného baroku spolupracovali s předními pražskými umělci (V V. Reiner navrhl monstranci zlatníku *Antonínu Karerovi).* Zvýšené požadavky na nádheru a okázalost pomáhali uspokojovat cizí mistři, kteří se přistěhovali do Prahy na Malou Stranu.

Rinaldo Ranzoni z Boloně vytvořil stříbrný zlacený patriarchální ostatkový kříž pro dřevo sv. Kříže v svatovítském pokladu.
Barokní *zvonařství* přejalo z Norimberka novou formu i způsob výzdoby; zaklada- : telem malostranské dílny, která pracovala až do 19. století, byl *Mikuláš Lów* (po 1656); v 18. století vznikly zvonařské dílny ve větších městech.
V baroku se rozvinulo *zámečnictví; v* mřížových vratech předsíně kostela sv. Klimenta (podle návrhu architekta R M. Kaňky) se uplatnila iluze ubíhající chodby. Vzniklo nové řemeslo - *puškařství* (rytinami zdobené pušky a pistole vyráběli mistři v Praze a Karlových Varech).
Mezinárodní věhlas získalo české barokní *sklářství;* vyrábělo se sklo hladké, emailové, tabulové, zrcadlové a od poslední čtvrtiny 17. století také sklo *křišťálové* (draselnovápenné sklo zdokonalené přísadou křídy získalo tvrdost a průzračnost a dalo se dobře řezat), nahrazující přírodní křištál, jehož naleziště se vyčerpala. Tradici řezačů kamene reprezentoval v raném baroku Škrétův přítel *Dionysio Miseroni* (tabernákl z českých drahokamů (1648) ve svatovítském pokladu, křišťálová „pyramida" v Uměleckoprůmyslovém muzeu ve Vídni). Období vrcholného baroka charakterizuje zvláště sklo *dvoustěnné* (české dvoustěnky s fólií stříbrnou nebo zlatou) a sklo *malované* Ignácem Preisslerem (černou nebo zlatou barvou); touto produkcí vyráběnou většinou pro export získalo české sklo světovou pověst.

Obrázky český barok

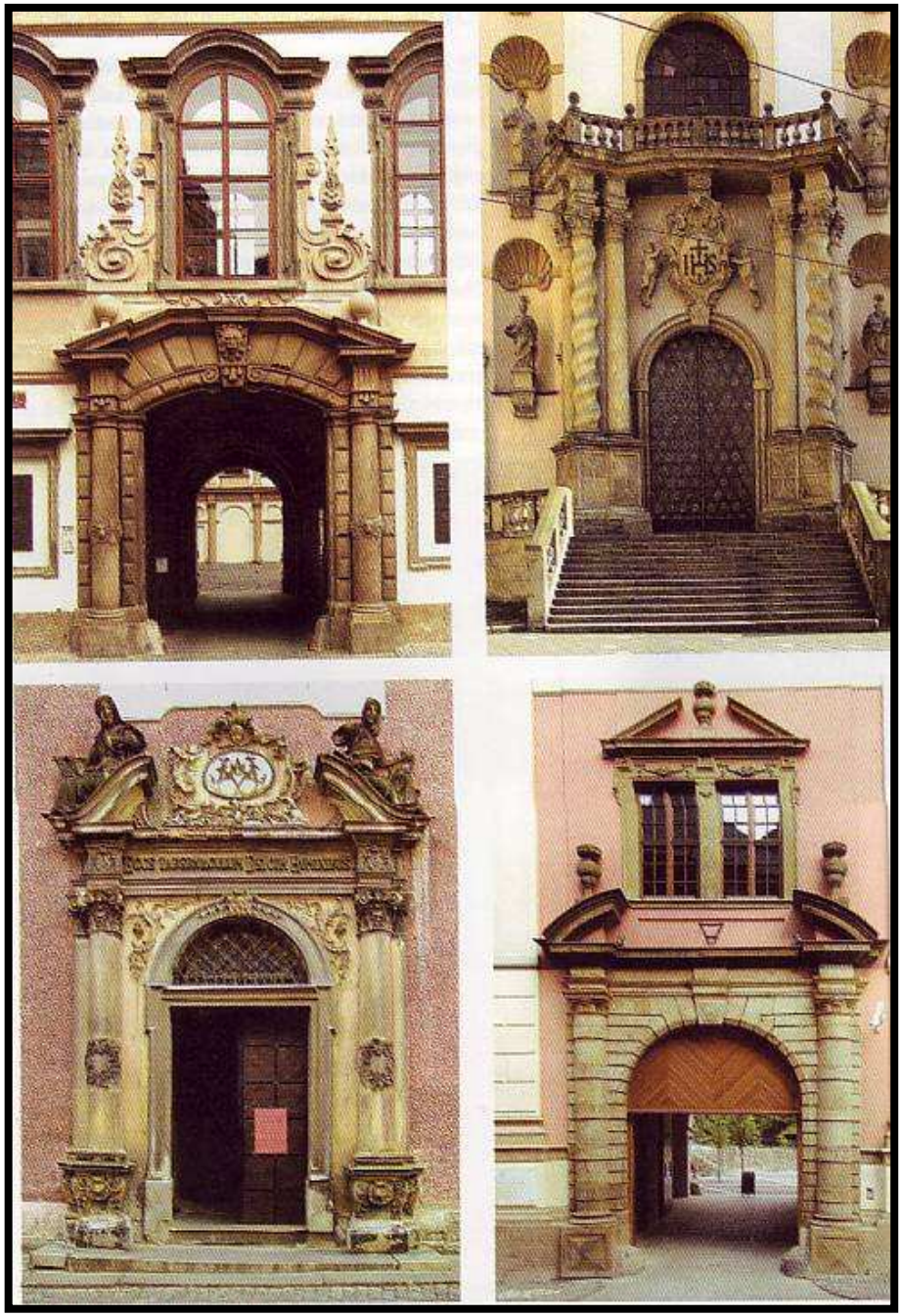

Praha - Valdštejnský palác

Už tato první velká barokní budova v Praze je typickou ukázkou změn, jaké pak následovaly v mnoha větších městech. Zahájení stavby roku 1623 předcházela demolice 26 měšťanských domů se zahradami a hospodářskými objekty. Skupina italských umělců (architekti A. Spezza, N. Sebregondi, G. Pieroni a další) zde užila tvarosloví pozdní italské renesance, dekor průčelí je však už barokní. Také slavná sala terrena, pojatá jako samostatně stojící lodžie, spojuje pozdně renesanční prvky s barokní monumentalitou.

Praha - Klementinum

Stavba nových budov naší největší a nejstarší jezuitské koleje byla zahájena roku 1653

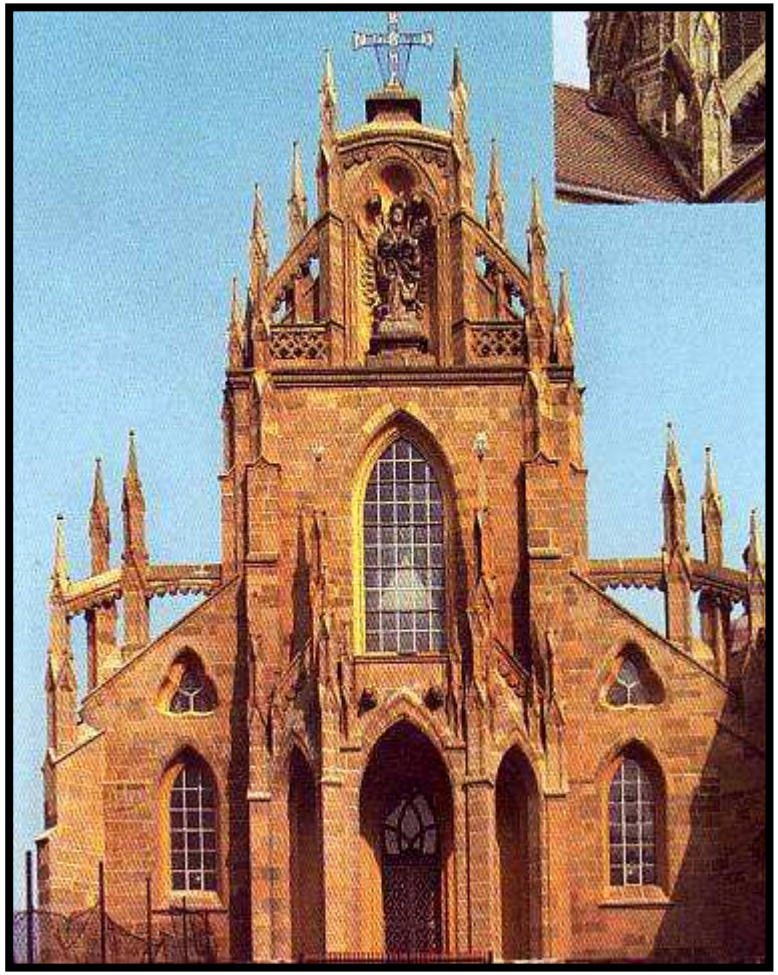

Kladruby - kostel Nanebevzetí P. Marie, sv. Wolfganga a sv. Benedikta

Dík mimořádně působivé dostavbě gotického chrámu v Sedleci získal zřejmě Jan Blažej Santini - Aichl roku 1712 i další podobnou zakázku - dostavbu mohutné románské baziliky v Kladrubech. Nové klenby opatřil bohatou sítí kroužených žeber, vybudoval nové průčelí podobné sedleckému a dlouhý gotický chór zakončil trojlistým závěrem. Vrcholným, opět zcela jedinečným dílem je kupole nad křížením, v níž barokní pojetí a gotický detail splývají v dokonale harmonický celek.

Žd'ár nad Sázavou - poutní kostel sv. Jana Nepomuckého

Roku 1722 dokončil Jan Blažej Santini - Aichl dílo,které je nejenom vrcholem jeho tvorby, ale i jednou z nejpozoruhodnějších staveb naší architektury. Nevelký centrální kostel se vymyká popisu, protože jeho tvary vznikají komplikovanými průniky šesti půdorysných soustředných kružnic s tvarem pěticípé hvězdy. Výsledný soubor pěti kaplí a pěti dělících prostor ještě komplikují schodišťová tělesa a tvary empory. Motiv pěticípé a deseticípé hvězdy souvisí se symbolikou sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie. Symbolika kostela, jeho částí a výzdoby je však mnohem bohatší. Deset cípů hvězdy určuje i tvar ambitu, který je s centrální stavbou kompozičně propojen. Santini zde jedinečně spojil pohyb dynamického stylu se svým barokně gotickým tvaroslovím. Virtuózní hra světel a stínů v interiéru i tvarová osobitost a čistota exteriéru, to vše poskytuje jednu z nejpádnějších odpovědí na otázku, zda architektura je uměním, což stvrzuje zapsání do seznamu památek UNESCO.

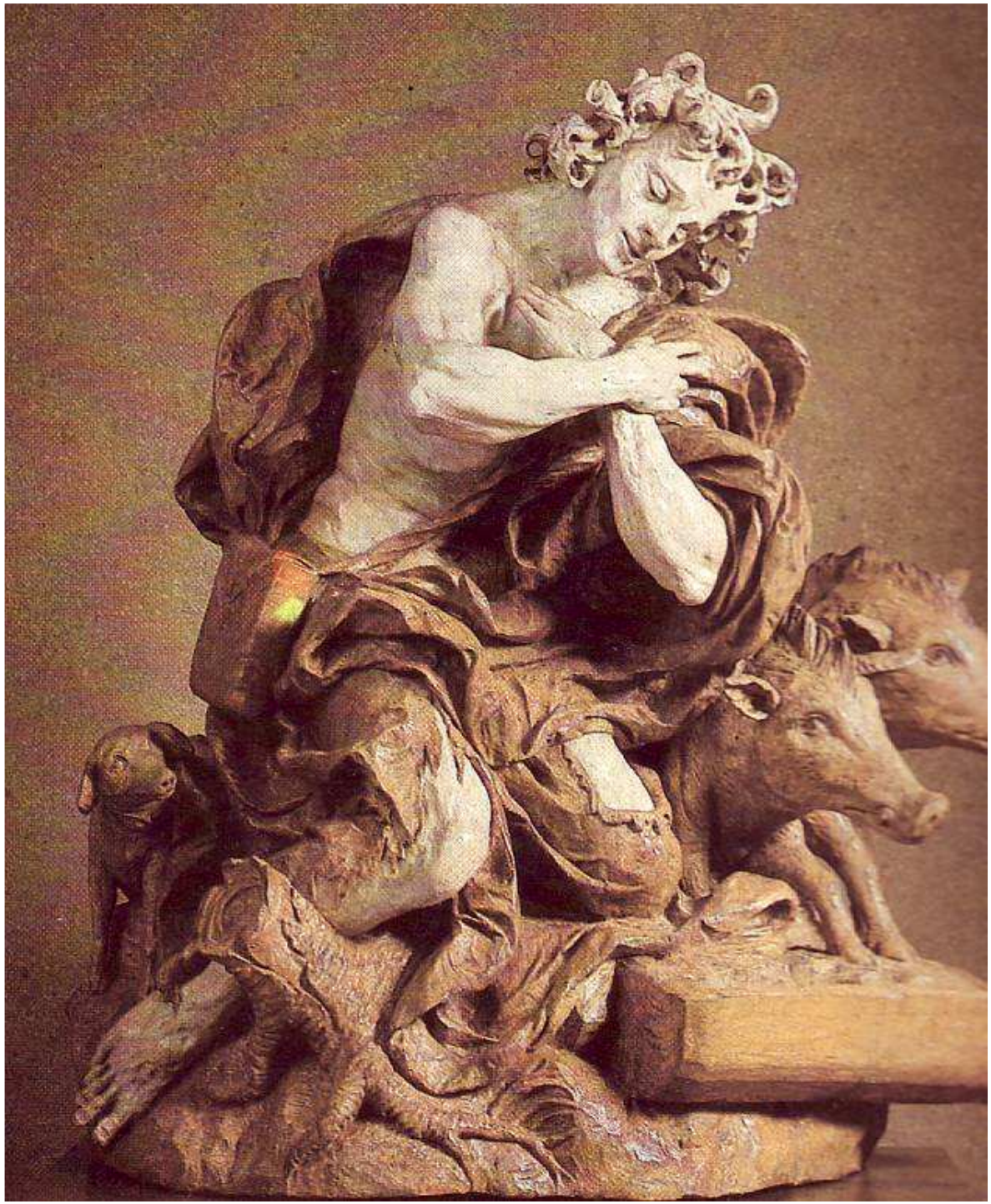

Matyáš Bernard Braun.

Marnotratný syn. Praha, Národní galerie (zápůjčka z kostela sv. Klimenta). Kolem 1720.

Matyáš Bernard Braun, Garino před jeskyní. Betlém u Kuksu. Do 1726.

Jan Kryštof Liška skica k oltářnímu obrazu

ZDROJE:

BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1998, 287 p. ISBN 80-858-3925-3.

CHÂTELET, Albert a Bernard Philippe GROSLIER. *Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění*. České vyd. 2., upr.,. Praha: Ottovo nakladatelství v divizi Cesty, 2004, 784 s. ISBN 80-718-1936-0.

MRÁZ, Bohumír a Odborná spolupráce Marie ČERNÁ. *Dějiny výtvarné kultury*. 4. vyd., V Idea servis 3. vyd. Praha: Idea servis, 2002, 287 p. ISBN 80-859-7039-2.

Internetové zdroje:
http://cs.wikipedia.org
http://www.artmuseum.cz
http://historika.fabulator.cz
http://www.umeni.euweb.cz
http://www.dejinyumeni.czweb.org